

V několika krátkých příspěvcích bychom chtěli na nejmenší ploše podat maximální míru informace o sociologickém výzkumu pracovních i mimopracovních podmínek života horníků, kteří pracují v podzemí dolů OKR. Volíme postup podle otázek.

1. Jaký je Váš úkol?

Máme vyhledat příčiny malé stabilizace pracovních sil v OKR a pokusit se o stanovení důvodů, proč neroste produktivita práce v revíru úměrně s postupem mechanizace.

2. Jaký jste volili přístup?

Považujeme dosavadní přístupy za dílčí řešení komplexního problému. Chceme jej proto řešit komplexním sociologickým výzkumem.

3. Které jsou hlavní problémy výzkumu?

Každý sociologický výzkum stojí před dvěma základními otázkami. Předně: KOHO se ptát, čili jaký vzorek vybrat a vyšetřit, aby nám zkoumaní lidé v dostatečné míře zastupovali (reprezentovali) všechny nositele údajů o zkoumané otázce. Druhá základní otázka je: NAČ se ptát a jak se ptát, čili jak formulovat otázky.

4. Koho tedy zkoumáte?

Základní problém zkoumáme jen u důležitých pracovníků, kteří pracují pod zemí. Těch je ovšem mnoho tisíc. Rozhodli jsme se, že vybereme *uvrstvený* vzorek. Ptáme se několika set stálých pracovníků, poměrného podílu přechodných pracovníků, odpovídajícího procenta inženýrského a technického personálu, a konečně i přiměřeného počtu důchodců. Odpovědi k základním otázkám hledáme ovšem i u učňů, u vyučenců a také u „bulačů“.

5. Nač se jich ptáte?

Tázeme se jich na všechny okolnosti, které jsme po úvahách, po diskusích se

zasvěcenými pracovníky a po *předběžném průzkumu* považovali za nezbytné ke komplexnímu osvětlení titulní problematiky.

Císař Josef II. kdysi řekl: „Příliš mnoho not, milý Mozarte.“ „Přesně tolik, kolik je třeba, Výsosti,“ odpověděl Mozart.

Náš výzkum je první v dějinách čs. hornictví – nepočítáme-li rozsáhlé studie dr. M. Hájka z moravských revírů a dr. Daniela ze slovenských, neboť měly poněkud širší záběr – musí proto začínat zjišťováním zcela základních faktů, jež ovšem už mohly být dávno známy.

6. Jaký jste volili postup?

Sociologie pracuje se dvěma druhy údajů. (a) *Subjektivní* data poskytují svými výpověďmi zkoumané osoby. Musíme tedy zajistit co největší množství výpovědí, jak to umožňuje vyšetřovací metoda *dotazníků*. Zároveň však potřebujeme, aby odpovědi byly upřímné a přesné i úplné, tedy např. též uvážené. Takové informace umožňuje získat postup pomocí *rozhovorů*, a to volných i v různém stupni řízených.

Chceme spojit přednosti obou metod tím, že je *kombinujeme v metodě standardizovaného interviewu*. Tazatelé tak dostanou tzv. dotazník, vlastně soupis přesně formulovaných otázek (několikerého typu), ale otázky kladou osobně, pokud možno doslovně, a sami dotazník vyplňují za rozhovoru s dotazovanými.

Vedle výpovědí, jež mají zprostředkovat subjektivní obraz problému ve vědomí dotázaných, má sociolog ještě k ruce (b) *objektivní* údaje, zaznamenané a případně měřitelné, které výzkumník může analyzovat.

Výzkumem daného stavu objektivních podmínek – který může sloužit jako pozadí pro výklad získaných názorů (výpovědí) – se zabývají převážně (ne výlučně) jednotlivé *pracovní skupiny*. A o těch příště.

Teoretický základ úspěšného rozvoje socialistické a komunistické společnosti tvoří společenské vědy, mezi nimiž zaujímá významné místo i sociologie. Vážnost sociálních a sociologických průzkumů vyplývá z toho, že stálá konkretizace daných formací předpokládá uvědomělou aplikaci zákonů sociálního rozvoje společnosti. Pouze takto lze spolehlivě vymezit konkrétní cíle a formy činnosti mas, zevšeobecňovat vše nové, co vytváří život, a vytyčit správnou cestu vpřed.

V tomto směru je neobyčejně nutno přesně určit místo sociologie v systému společenských věd, vztah historického materialismu k filosofii a sociologii. Správné pochopení této otázky dává možnost vyhnout se mnohým metodologickým chybám. Rozvoj této vědy svědčí o tom, že někteří sociologové jsou náchylní považovat historický materialismus jen za část marxistické filosofie, s níž není bezprostředně spojen výzkum. Druzí zkoumají historický materialismus jen jako „metodologický“ základ sociologie. Existují mínění, že v historickém materialismu třeba oddělit filosofické a sociologické aspekty. Při pozornějším zkoumání všech těchto názorů není těžké pozorovat, že ne všichni sociologové zavrhuji vzájemnou podmíněnost těchto pojetí.

Marxističtí sociologové vycházejí z toho, že historický materialismus je filosofickou vědou, pokud dává vědecké řešení základní gnoseologické otázky vzhledem ke společnosti. Avšak použití všefilosofických kategorií rozvoje společnosti bez ohledu na specifiku společenského vývoje, bez ohledu na specifiku společenského bytí, bez vysvětlení vědomí a vůle lidu z jejich materiálního bytí, bez vědeckého pochopení vzájemného spojení všech jevů života společnosti, by nepomáhalo vytvoření marxistické sociologie.

Marx, který se opíral o dialekticko-materialistickou metodu, objasnil závislost společenských idejí na podmínkách bytí,

oddělil z celého souhrnu společenských vztahů materiálně výrobní vztahy jako základní a určující. Spojil je s rozvojem výrobních sil, ukázal zákonitý charakter stálého vznikání, rozvíjení a změn formací. „K. Marx psal V. I. Lenin, „postavil sociologii na vědecký základ, určil pojem společensko-ekonomické formace jako souhrn údajů výrobních vztahů, určil, že rozvoj takových formací je přírodně historický proces.“ (V. I. Lenin, *Vybr. spisy*, díl I, str. 124–125 – rusky).

Předmět sociologické vědy tvoří všeobecné zákony stálého vznikání, vývoje a změny společensko-ekonomických formací. Tyto zákony se projevují formou různých sociálních materiálních a duchovních faktorů, které jsou nejen produktem lidské činnosti více nebo méně sociálního rozvoje dané historické epochy, ale i činitelem, který aktivně působí na vědomí lidí a určuje jejich sociální vystupování a činnost.

V úzkém slova smyslu sociologie je věda o zákonitostech rozvoje sociální struktury společnosti a vzájemného působení jejich částí. Předmětem sociologie je zkoumání různých elementů sociální struktury a sociálních systémů (institucí, hodnot atd.) v jejich organickém spojení a vzájemném působení, jakož i sociálních vztahů lidí, kteří vystupují jako objekt a subjekt vzájemného působení.

Specifika sociálních zákonů spočívá v tom, že jejich stálé vznikání a rozvíjení je organicky spojeno se společenským působením lidí. Proto „společenské působení“ osobnosti (V. I. Lenin, *Vybrané spisy*, díl 2, str. 69 – rusky) tvoří faktický materiál, o který se opírá vývoj sociologické vědy.

Výchozím bodem sociologického rozboru je chápání společnosti jako jednotného sociálního organismu, jako celistvého funkčního systému, rozvíjejícího se podle přirozeně historických zákonů. To znamená, že fungování kteréhokoliv konkrétního sociálního systému je fakticky spojeno s fungováním společnosti jako celku, a funkce

společnosti jako celku se určuje funkci konkrétních sociálních systémů, které představují konkrétní elementy sociálního organismu. A proto vývoj konkrétních sociálních jevů a procesů bude plodný jenom v tom případě, jestliže bude organicky spojen se studiem zákonů funkce společnosti jako celku. Sociologická analýza předpokládá současné studium všeobecné i konkrétní v jejich funkčním spojení a vzájemné závislosti. Když G. V. Plechanov vydělil elementy sociologického výzkumu, napsal: „Správně pojatý historický výzkum třeba začít studiem stavu výrobních sil a ekonomických vztahů daného státu. Na tom se samozřejmě sociální výzkum nesmí zastavit: musí ukázat, jak suchý ostrov ekonomiky se pokrývá živým tělem sociálně politických forem a – zatím je to ta nejzajímavější, poutavá stránka úlohy – lidských idejí, citů, snah a ideálů. Do rukou vědeckého pracovníka, možno říci, se dostává mrtvá hmota, a z jeho rukou má vyjít organismus plný života“. (G. V. Plechanov, *Spisy*, díl VII, str. 233–234 – rusky.)

Vědecká sociologie zkoumá konkrétní sociální organismy (společensko-ekonomické formace) ne s cílem upevnit nezměnitelnost a stabilitu daných sociálních systémů a sociálních vztahů, ale z hlediska možných perspektiv jejich změny a přetvoření. Sociologická analýza má:

1. odhalit nedostatky ve funkci konkrétních sociálních systémů –
2. stanovit funkční spojení mezi konkrétním sociálním systémem a sociálním organismem jako celkem, který se rozvíjí podle svých objektivních zákonitostí –
3. odstraňovat nedostatky ve fungování sociálního organismu – a
4. napomáhat rozvoji progresivního konkrétního sociálního systému, anebo napomáhat jeho odstranění jako celku.

Marxistický funkční přístup ke studiu sociálního života předpokládá zkoumání dvou základních skupin zákonitostí: I. Obecných zákonitostí stálého vznikání, rozvoje a změny konkrétních sociálních organismů a všeobecných zákonitostí rozvoje každého konkrétního organismu (feudalismu, kapitalismu, socialismu, komunismu). II. Specifických zákonitostí spojení konkrétního sociálního systému a sociálního organismu jako celku.

Dialektický a historický materialismus jako filosofickou vědu využívají všechny

společenské vědy. Využívá ho také sociologie. Při čemž používání dialektické metody ve vlastní sociologické oblasti může jít směrem zevšeobecňování faktického a obecného materiálu a zkušeností praktické činnosti. Na druhé straně – směrem zkoumání forem, projevů a působení sociologických zákonitostí v konkrétních procesech. Toto předpokládá studium komplexu sociálních vztahů skládajících se z konkrétních sociálních skupin, celků a kolektivů. Takový přístup je podmíněn tím, že v marxistické sociologii se přesně rozlišuje mezi sociálními a sociologickými průzkumy. *Sociální průzkumy* se provádějí v každé společenské vědě – politické ekonomii, psychologii, v právní vědě, etnografii, sociální psychologii, historii atd. Přitom se zpravidla zkoumá jakýkoliv určitý společenský vztah v jeho konkrétních historických projevech. *Sociologické průzkumy* jsou všestrannější. V konkrétních formách společenského života zkoumají vzájemné působení celkové sumy sociálních vztahů a působení těchto sociálních vztahů na nejruznější stránky sociálně ekonomického života společnosti, na mechanismus a strukturu nejruznějších sociálních systémů a organismů. Nebudeme-li počítat se specifikou, která rozděluje sociální a sociologické výzkumy, pak sám pojem „sociologický“ bude nejasný a neurčitý.

Proto jsou sociologické výzkumy spojeny s postavením a řešením velkých sociálních problémů. Jako nejzávažnější směry sociologických výzkumů možno jmenovat:

Zkoumání zákonitostí proměn sociální struktury společnosti a cest překonávání třídních rozdílů – zkoumání cest likvidace mezitřídních rozdílů a rozdílů uvnitř tříd, rozbor základních forem beztřídních sociálních vztahů, rozbor cest a prostředků likvidace existujících rozdílů mezi duševní a fyzickou prací, mezi městem a vesnicí a zkoumání přechodu od socialistické ke komunistické rovnoprávnosti.

Formování komunistického společenského vědomí – konkrétní rozbor zákonitostí rozvoje komunistického vědomí a odkrývání cest i prostředků, nejpříznivějších možností pro jeho rozvoj; objasnění forem všestranného rozvoje osobnosti v komunistické společnosti: rozbor možností osobnosti i společnosti, sociálních předpokladů a podmínek úplnějšího odkrytí duševních dispozic a rozvoje kulturnosti člověka.

Zvláštní pozornosti v tomto směru zasluhuje zkoumání v oblasti sociální psychologie — úloha sociálně psychologických faktorů ve zvyšování produktivity práce, výskyt protisociálních činů atd., dále zkoumání veřejného mínění — cesty a prostředky formování veřejného mínění, cesty a prostředky zvyšování efektivnosti ideologické práce, působení společenských organizací, vědy, vědeckého světového názoru, pracovního prostředí na formování psychických rysů osobnosti, jejích názorů, chování, zaměření a ideálů; umělecké záliby a potřeby obyvatelstva.

Sociální problémy techniky a práce — nejracionalnější formy a metody organizace práce v souvislosti s další automatizací výroby; rozvoj nové společenské dělby práce; rozvoj struktury profesí ve všech sférách společenské práce; nové formy práce; morální stimuly práce; nové formy společenské kontroly.

Sociální problémy životního slohu a služeb — působení materiálně technické základny komunismu, stírání sociálních hranic růstu kulturně technické úrovně pracujících a vliv tohoto růstu na změnu životních podmínek jejich života, na překonávání rozdílů ve způsobu života; sociální problémy výstavby měst a bytové otázky; problém velkých měst, sociální aspekty výstavby a architektury; perspektivy rozvoje rodinných a manželských vztahů v procesu komunistické výstavby, kvalitativní změny v rozvoji rodiny, podminěné vytvořením komunistické ekonomiky, utvářením komunistických společenských vztahů, formováním nového člověka; racionální využití mimopracovní doby; cesty překonávání pozůstatků sociálních nerovností mezi mužem a ženou ve způsobu života.

Sociální problémy demografie — procesy přirozeného pohybu obyvatelstva: porodnost, snížení nemocnosti a úmrtnosti; vliv sociálních faktorů na prodloužení života; sociální faktory migrace obyvatelstva a zamezení fluktuace pracovních sil; osídlení a společenská regulace růstu měst; sociální problémy lékařství, hygieny a zdravotnictví.

Sociální problémy mládeže — pracovní zařazování mládeže (zvláště pro obvod, kde jsou nadbytečné pracovní síly); výběr povolání; přitažlivost různých druhů práce; systém základního, speciálního a od-

borně technického vzdělání a jeho zdokonalování; zvláštnosti pracovní a politické činnosti mládeže, mládežnické výrobní kolektivy; využití volného času mládeže; specifická výchovná práce mezi mládeží, zvyšování její efektivnosti, využití filmu, rozhlasu, televize, tisku ve výchově a vzdělání mládeže; rozvoj masové sportovní činnosti mládeže.

Na základě výzkumu konkrétního mechanismu, který určuje funkci toho nebo onoho systému sociálních vztahů, a odhalení funkčního spojení tohoto sociálního mechanismu se sociálním systémem jako celkem, se dělají obvykle nové teoretické závěry a zevšeobecnování, která napomáhají rozvoji obecné sociologie a rozpracovávají vědecké základy pro přijetí sociálních rozhodnutí. Tato rozhodnutí mají všeobecný význam pro společnost, což dovolu- je regulovat všechny sociální procesy směrem, který určují objektivní zákony sociálního vývoje.

Základní těžiště výzkumu a jeho problematika

Hlavním koordinujícím centrem pro sociální a konkrétní sociologické výzkumy země je *Sovětská sociologická společnost a Filosofický ústav Akademie věd SSSR*. Zde se koordinuje výzkumná činnost základních akademických ústavů, sociologických laboratoří, předních universit a vysokých škol. Toto dává možnost přihlížet nejen ke všem rozmanitostem již naznačených specializací daných center, ale také provádět spolu s nimi komplexní výzkum, provádět kolektivní práce v otázkách metodologie, metodiky a techniky sociálních výzkumů, všestranně a hluboce zdůvodnit kritiku buržoazní sociologie.

Mezi základními pracemi, které nyní připravuje Filosofický ústav Akademie věd SSSR, je třeba jmenovat především publikaci *Sociologie v SSSR* (dva díly). V uvedené práci se zkoumá předmět, úloha a perspektivy rozvoje marxistické sociologie v SSSR, problémy metodologie, metodiky a techniky sociálních výzkumů, změny v třídní struktuře sovětské společnosti, vzájemný vztah osobnosti a kolektivu. Dále jsou zde zevšeobecněny výsledky výzkumu sociálních pracovních problémů města i vesnice, průmyslu, volného času a řada poznatků, které se nacházejí ve styčném bodě sociologie a s ní příbuzných

věd. Na přípravě tohoto základního díla se podíleli známí vědci a mladí vědecktí pracovníci z Moskvy, Leningradu, Sverdlovska, Gorkého, Novosibirska a dalších měst. Práce se zúčastnili také akademici P. N. Fedosejev, V. S. Němčinov, F. V. Konstantinov, člen korespondent Akademie věd SSSR, V. N. Starovskij, doktor filosofických věd G. V. Osipov.

Práce *Sociologie v SSSR* vyjde v nakladatelství „Mysl“ v nejbližší době. Je určena nejširšímu okruhu čtenářů, vědeckých pracovníků, studentů a inteligence.

Sociálně ekonomickému postavení dělnické třídy v současných podmínkách, v nichž procházejí změny pod vlivem vědecko-technického pokroku, sociálních problémů techniky a vědy, výzkumy sociální struktury průmyslového závodu, a také komplexnímu zkoumání problémů pracovní a mimopracovní životní činnosti člověka, formování osobnosti pracujícího, jeho vztahu k práci, rodině a kolektivu, je věnována kolektivní práce *Technický pokrok a dělnická třída* (vyd. „Nauka“). Výzkum těchto závažných sociálních a ekonomických problémů výstavby nové společnosti se prováděl ve tvůrčí spolupráci vědeckých pracovníků Filosofického ústavu Akademie věd SSSR, profesorsko-učitelského sboru vysokých škol, stranických, komсомolských a odborných pracovníků, inženýrů, pracujících a zaměstnanců města Gorkého. Objektem výzkumu byly závody v Gorkém (Avtozavod, Motornyj zavod, Krasnoe Sormovo, Krasnaja Etna aj.), typické pro Sovětský svaz vzhledem k úrovni průmyslového rozvoje, sociální struktúře, zaměření, tempu a vědecko-technickému pokroku. Kniha má přílohu — metodologie, metodiky a techniky výzkumu — problémů techniky a práce.

Určitý význam má konkrétní sociologický výzkum, který se prováděl v jedné kolchozní vesnici a jehož výsledky jsou obsaženy v práci *Kopanka 25 lety před spustja* (Kopanka před 25 lety), vyd. „Nauka“. Tento výzkum byl prováděn společně se zástupci kolchozní inteligence a veřejných organizací. Postupovalo se metodou srovnávacího průzkumu. Na příkladě moldavské vesnice Kopanka, která byla před revolucí odsouzena ke zkáze, se zkoumají sociální změny, k nimž došlo v oblasti kultury u družstevních rolníků za sovětské vlády.

Základním dílem Filosofického ústavu

Akademie věd SSSR v současné době je mnohohodilná práce *Metodologie a metodika sociálního výzkumu* (pět dílů). Na práci se podílejí téměř všechna základní centra sociálních výzkumů země.

Metodologie a metodika jsou dva vzájemně se podmiňující a doplňující elementy teoretického základu sociální skutečnosti. Vytvoření všeobecného teoretického systému je možné pouze na základě vědecké metodologie jako souhrnu různých způsobů výzkumu a prostředků teoretického poznání obklopující nás skutečnosti, a *metodiky* jako souhrnu různých vědeckých prostředků a nástrojů shromažďování a zpracování faktů veřejného života. Tento teoretický systém je schopen řešit hlavní sociální problémy a z filosofického hlediska zevšeobecňovat současné společenské jevy.

Práce *Metodologie a metodika sociálního výzkumu* chce všestranně marxisticky hodnotit základní pojmy a kategorie sociologie (I. díl), počítaje v to předmět a místo sociálního výzkumu v systému společenských věd, charakteristiku sociálního systému, struktury a funkčních spojení ve společnosti.

Rozvoj vědomostí je vždy spjat s mnohotvárnými a složitými procesy diferenciací a integrace věd, jejich vzájemným pronikáním a zjištěním nových spojení mezi nimi. V prvním díle bude uvedeno, jak se tento proces projevuje i ve společenských vědách. Zejména, jaké místo má zaujímat sociologie v systému společenského poznání ve spojitosti s rozvojem konkrétních sociologických průzkumů, jaký je vztah sociologie k historickému materialismu, může-li se dát rovnítko mezi sociologické a sociální průzkumy atd. V této knize se budou také zkoumat problémy osobnosti, sociální skupiny, řízení a jiné otázky spojené s touto problematikou. V dalších dílech budou objasněny logicko-metodologické otázky (induktivní, genetické, strukturní funkční, typy modelování, hypotéza, operacionální určení, problém typologizace, verifikace atd.) sociálních výzkumů. Význačné místo v práci zaujímá metodika a technika sociálního výzkumu (III. díl).

Základ skutečně vědeckého teoretického systému tvoří obecná dialekticko-materialistická metoda, která marxistickému sociologovi dává možnost objektivně prozkoumat všestranně vzájemné působení a rozvoj zkoumaných jevů, dokonale rozebrat

jejich vnitřní dynamiku, ve které se projevují obecné zákony společenského vývoje. Daná metoda je proto všeobecnou vědeckou metodou, projevující se přirozeně a bezprostředně i v jednotlivých metodách výzkumu, jakými jsou v oblasti sociologie pozorování, vědecká hypotéza, indukce, dedukce, sociální experiment, statistická analýza, matematické modelování, anketa atd. Zvlášť je třeba poznamenat, že dané jednotlivé vědecké metody jsou v neustálém vzájemném působení s obecnou dialekticko-materialistickou metodou, která v procesu poznání se neprojevuje samostatně a nezávisle, ale v jednotlivých metodách a přes ně. V této práci zároveň s rozбором metod výzkumu v oblasti sociologie bude ukázáno, jak dialekticko-materialistická metodologie sjednocuje a zaměřuje tyto metody poznání sociální skutečnosti.

Teorie korelací, modely spotřeby, migrace obyvatelstva, kvantitativní hodnocení v sociálně psychologickém výzkumu, typologie výběrů, zpracování materiálů hromadného pozorování na děroštitkových a elektronkových počítacích strojích atd. budou vysvětleny v knize *Kvantitativní metody v sociologických výzkumech* (IV. díl). Statistická analýza, matematické modelování a jiné exaktní metody výzkumu nabývají v sociologii stále většího významu.

Velká pozornost se věnuje i zvláštnostem metodiky výzkumu různých stránek socialistické společnosti (V. díl). Autoři předpokládají, že do základních kapitol tohoto dílu zařadí metodiku studia sociálních problémů průmyslu, zemědělství, obyvatelstva, metodologie výzkumu veřejného mínění, rodinných vztahů, výzkum problémů mládeže a jiné metodologické otázky různých aspektů dané problematiky.

Konkrétní sociologické výzkumy zahrnují okrajové oblasti společenských a přírodních věd, a proto vyžadují těsnější spolupráci vědců různých vědních odvětví: filosofů, ekonomů, statistiků, demografů, psychologů a také specialistů z oborů matematiky, kybernetiky, etnografie, výstavby měst, lékařství a mnohých jiných věd. Na druhé straně konkrétní sociologické výzkumy vyžadují kooperaci nejen vědeckých, ale i praktických pracovníků. Taková spolupráce je velice užitečná, protože v jeden celek spojuje teoretickou erudici

vědců i nejcennější životní zkušenosti praktiků.

S jednotlivými teoretickými otázkami i se sociologickými pracovišti, jež budou zkoumat ty neb ony problémy zpracované v této mnohodílné publikaci, bude se možno částečně obeznámit i v knize *Filosofického ústavu Akademie věd SSSR Sociální výzkumy*, která vyjde v nejbližší době v nakladatelství „Nauka“.

Kromě výše uvedených prací, věnovaných jak všeobecně sociologickým teoriím, tak i jednotlivým konkrétním sociologickým výzkumům v různých průmyslových odvětvích a průmyslových závodech, v zemědělství atd., provádělo sociální výzkumy i oddělení *historického materialismu Filosofického ústavu Akademie věd SSSR* při přípravě dvou dílů (II. a IV.) v kolektivní práci sovětských ekonomů, právníků a filosofů *Socialismus a komunismus* (celkem 5 dílů). Každý díl, který vyjde jako samostatná kniha, bude shrnovat výsledky zvláštního průzkumu. Druhý díl je věnován zejména rozvoji sociálních vztahů (třídních, národních, rodinných) ve společnosti, která buduje komunismus – problémům likvidace rozdílu mezi městem a venkovem, mezi fyzickou a duševní prací apod. Čtvrtý díl se zabývá problémy formování duchovního života komunistické společnosti. Oba díly byly připravovány konkrétními výzkumy a řadou konferencí za účasti širokých vrstev veřejnosti i odborníků. Konference se konaly v Moskvě v Prvním státním závodě na ložiska, v Automobilovém závodě Lichačeva, v závodě Kalibr, v Trubnom, v Dorchimzavodě. Dále v Tiraspolském závodě na výrobu síčích strojů „40 let VLKSM“, v kolchozech Tulské oblasti, v sovchozech Kazachstanu, v kolchozní vesnici Kalinovka v Kurské oblasti, v závodech Komunistické práce Irkutské oblasti, na stavbě Bratské hydroelektrárny, v Minském závodě na rozhlasové přijímače a v jiných podnicích, stavbách a kolchozech. Konference se týkaly dvou témat: „Technický pokrok a duševní růst budovatelů komunismu“, „Výchova v práci – základ formování člověka komunistické společnosti“. Konferencí se zúčastnilo více než desetitisíc lidí. Budovatelé komunismu, kteří pracují ve výrobě, zapojovali se tak do vědeckých výzkumů.

Fakta, statistika a příklady ze současného života sovchozů, továren a závodů

umožňují vědcům poznat, jak se dnes formuje světový názor sovětského člověka v pracovním kolektivu.

Přípravy a práce konferencí se aktivně zúčastnilo mnoho vědců z různých úřadů v Moskvě i z národnostních republik, učitelů kateder společenských věd, stranické organizace závodů, organizace Společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí.

Kromě konkrétních sociologických výzkumů zpracovaných ve druhém a čtvrtém dílu práce *Socialismus a komunismus* se oddělení historického materialismu aktivně zúčastňuje přípravy studia o sociálních problémech současného socialistického města (podle materiálu z města Kazaně).

Byla zahájena spolupráce s charkovskými specialisty na přípravě kolektivního díla o problému aktivity dělnické třídy, na základě materiálů ze závodů v Charkově a Charkovské oblasti. Charkov, který je všestranně rozvinutým průmyslovým městem, představuje zajímavý a charakteristický objekt sociologických výzkumů. Celá akce, rozpočtená na tři roky, je dobrým příkladem počátků tvůrčí spolupráce vědců různých měst.

Skupina sociologických pracovníků z oddělení historického materialismu, která pořádala teoretické konference v závodech, přechází nyní k další etapě — ovládnutí širšího komplexu metod a řízení konkrétních sociologických výzkumů. Tyto a podobné výzkumy jsou stále více rozvíjeny a získávají stále větší uznání.

Oddělení socialistické kultury Filosofického ústavu Akademie věd SSSR připravuje k vydání velké kolektivní dílo *Zákonitosti formování a rozvoj kultury komunismu*. V knize budou osvětleny základní procesy, které vznikají v duchovním životě společnosti v období přechodu od kapitalismu ke komunismu. Dále zde bude zkoumán pojem kultury, její místo v procesu společenského rozvoje a taktéž zvláštnosti duchovní kultury komunistické formace. Samostatná kapitola je věnována analýze politických, ekonomických a ideologických základů kultury nového světa. Kniha bude pojednávat o vzájemném působení různých stránek společenské činnosti a jejím spojení s duchovním životem společnosti, jakož i o místě kulturní revoluce při budování komunismu. Posléze bude analyzo-

vána řídicí úloha strany a socialistického státu v utváření komunistické kultury.

V knize je věnována velká pozornost takovým důležitým prvkům kultury komunistické formace jako je humanismus, novátorství, tvůrčí využití pokrokových tradic minulosti aj.

V druhé kapitole se hovoří o procesu formování nového člověka v souvislosti s vytvářením komunistických forem práce a všestranné iniciativy mas jako základní podmínky vzniku a rozvoje komunistické kultury.

Hlavní místo v této kapitole zaujímá problém likvidace sociální nerovnosti v oblasti kultury a formování všestranně rozvinuté osobnosti. K základním otázkám, jež budou v této souvislosti zkoumány, patří i problémy duševní a fyzické práce, vyrovnávání kulturní úrovně mezi městem a vesnicí, problémy všestranného rozvoje komunistického uvědomění mas a proměna každého člověka v aktivního budovatele budoucnosti.

Dále zde bude pojednáno o významu rozšíření volného času a změny způsobu života sovětských lidí pro všestranný rozvoj osobnosti a zpětný vliv těchto faktorů na materiální a duchovní život společnosti.

Třetí kapitola je věnována problému národnosti a internacionalismu v kultuře nového světa.

V speciální části budou rozebírány zákonitosti kulturní výstavby v podmínkách mírového socialistického systému a procesy vyrovnávání kulturní úrovně socialistických států.

Kniha je podložena množstvím konkrétního sociologického materiálu získaného rozsáhlým výzkumem, který prováděli pracovníci oddělení historického materialismu ve spolupráci s ministerstvem kultury SSSR, kulturními činiteli apod.

Význačné místo zaujímají sociologické výzkumy i v moskevském *Ekonomickém ústavu Akademie věd SSSR*. Oddělení ekonomické efektivity kapitálových investic pracuje na vytvoření dynamického modelu národního hospodářství.

Tento výzkum má přispět k vypracování principů optimálního plánování národního hospodářství. Vychází ze zkušeností s organizačním plánováním národního hospodářství, ze struktury národního hospodářství jako celku i jednotlivých podniků. Charakteristickou zvláštností je vytvoření hierarchií-

kého strukturálního modelu, který dovo-
luje *jednotně* popsat různé procesy v ná-
rodním hospodářství (projektování, pláno-
vání, výroba a spotřeba) — od nejvýznam-
nějších až po elementární technologické
operace.

Daný model počítá jak s různými časovými parametry (kalendářní doba, trvání cyklu procesu, doba služby), tak i se změnou normativů nákladů všemožných zdrojů v čase. Model organicky bere v úvahu technický pokrok: jeho struktura nejen přihlíží k novým technickým projektům, ale počítá s jejich uplatněním v národním hospodářství na různých stupních hierarchie.

Závěry z provedených výzkumů jsou ze-
všeobecněny v monografii *Dynamický mo-
del výroby*.

*Etnografický ústav N. N. Miklucho-Mak-
laje Akademie věd SSSR* v Moskvě vypracovává zajímavé studie pomocí sociálních a sociologických výzkumů.

V současné době sovětské etnografové mají za úkol rozvíjet základní směry etnografických výzkumů, a to především výzkumy současné kultury a způsobu života národů SSSR a jiných států. V Etnografickém ústavu a rovněž i na jiných etnografických pracovištích se studuje kultura a způsob života kolchozních rolníků. Byl vytvořen speciální obor — studium kultury a způsobů života dělnické třídy.

Ústav zkoumá rovněž proces rozvoje sociálního a kulturního způsobu života národů SSSR v období přechodu ke komunismu. Dále etnické procesy u různých národů Sovětského svazu, v zemích, jež se právě osvobodily od koloniálního útisku, a konečně u národů bojujících za národní nezávislost. Etnografové zkoumají též, jak vznikají nové zvyklosti a tradice sovětských národů, jak se mění společenské přežitky a náboženské předsudky atd.

Zahraniční odborníci, kteří přikládají velký význam výzkumu národnostnímu a sociálnímu, jakož i kulturnímu rozvoji národů, studují různé národy — jejich sociálně osvobozené hnutí a vzájemné národnostní vztahy. S etnografickým výzkumem národního rozvoje jednotlivých států souvisí i vypracování etnografických map, k čemuž dal podnět v prvních letech Sovětské vlády již V. I. Lenin.

Hlavní práce ústavu se opírají o konkrétní sociální výzkum, jehož výsledky

jsou shrnuty v seriálu „Národy světa“. Doposud bylo vydáno 11 dílů tohoto seriálu — *Národy Sibíře, Národy Střední Asie a Kazachstanu I., II., Národy Severního Kavkazu, Národy Zakavkazska* aj. Vždy je podána charakteristika současného života toho kterého národa Sovětského svazu, zkoumají se procesy sociálního a kulturního života. Dále jsou zde zachyceny úspěchy socialistické výstavby v zaostalých krajích Ruska, formování nových vztahů v rodině, změny ve způsobu života a přežitky minulosti ve vědomí lidí u různých národů SSSR a jejich překonávání. Na bohatém etnografickém materiálu jsou zkoumány etnické procesy v SSSR.

Etnografické mapy — mapy národů světa a regionální mapy — jsou sestaveny podle metody vytvořené Etnografickým ústavem (sloučení ukazů etnického souboru a hustoty obyvatelstva); pomáhají řešit otázky empirické sociologie, zejména dávají představu o etnických procesech té nebo oné oblasti. Dosud bylo vydáno již devět takových map (včetně všeobecné mapy „Národy světa“) a do tisku se připravuje *Atlas etnických map* s textem a statistickými tabulkami.

V souvislosti se studiem změn sociálního a kulturního života národů SSSR v epoše budování komunismu kolektiv Etnografického ústavu připravuje dvě zobecňující monografie: *Rozvoj socialistických národů, malých států a etnografických skupin v období přechodu ke komunismu a Současný způsob života venkovského obyvatelstva a perspektiva jeho dalšího přetváření na cestě ke komunismu*.

Kolektiv oddělení pro studium malých národů Dalekého severu připravil práci *Tradiční výrobní návyky národů Severu a jejich využívání při budování socialismu*. Jsou ukončeny výzkumy na téma *Kultura a způsob života pracujících Dolního Tagilu*. Končí příprava kolektivní monografie *Překonávání náboženských přežitků ve způsobu života ruského obyvatelstva Sovětského svazu* aj.

Konkrétní sociální rozbor je základem výzkumů etnografických problémů v cizích státech. V seriálu „Národy světa“, ve svazku věnovaném národům Afriky, Austrálie i Oceánie, Ameriky, Přední Asie aj., je rozebírán národnostní osvobozený boj a formování nových národů v Asii, Africe, Latinské Americe apod.

Jedním z hlavních úkolů *Ústavu státu a práva Akademie věd SSSR* byl konkrétní sociologický výzkum nejvážnějších problémů boje se zločinností a vypracování teoretických základů studia a prevence trestných činů.

Za účasti pracovníků Sboru bezpečnosti, prokuratury a soudu byly provedeny podle zvlášť vypracovaného programu výzkumy o stavu a opatřeních pro boj s trestnou činností. Výzkumy se týkají zejména předcházení trestnosti v okresech Moskevské a Permské oblasti, v Krasnodarském kraji, Běloruské SSR a v některých jiných oblastech. Byly sbírány místní statistické údaje o stavu trestnosti, o spotřebě alkoholu atd. Byl prováděn výzkum odsouzených v nápravných zařízeních. Dále se zkoumaly dokonané trestné činy anketou. Při výzkumu trestnosti mládeže se přihlíželo ke všem státním a veřejným opatřením pro boj s porušováním práva mladistvými — dětské útulky, komise pro mladistvé, veřejné organizace, které řídí prevenci kriminality mládeže, Sbor bezpečnosti, prokuratura a nápravné pracovní ústavy.

Velká pozornost byla věnována studiu společenských opatření pro předcházení trestnosti. Tyto průzkumy umožnily rozšířit a prohloubit konkrétní sociologickou metodiku výzkumů i prevenci trestnosti, rozpracovat teoretickou osnovu výzkumů i předcházení kriminalitě. Průzkumy jsou založeny na pracích klasiků marxismu-leninismu, na programu KSSS a na novém společenském zákonodárství.

V letech 1960–1963 byly připraveny tyto práce:

1. *Otázky metodiky výzkumů a prevence kriminality* (společně s Ústavem kriminalistiky) za redakce prof. A. Gercenzona.

V této knize jsou osvětleny teoretické předpoklady vědeckého zkoumání a předcházení kriminalitě; studium prevence kriminality v okresech; studium osobnosti obžalovaného a odsouzeného; studium a prevence těžkých zločinů proti jednotlivcům i veřejnému pořádku; studium a předcházení trestným činům, spáchaným pod vlivem alkoholu; studium a předcházení rozkrádání socialistického majetku; studium a prevence kriminality mládeže.

2. *Materiály ke studiu státních a společenských opatření proti kriminalitě*, pod redakcí prof. A. Gercenzona. Tato kniha obsahuje výsledky výzkumů, které proved-

li pracovníci ústavu za spolupráce širší veřejnosti v Permské oblasti.

V knize jsou zkoumány otázky prevence zločinnosti za všeobecného dozoru prokuratury, prevence zločinnosti předběžným vyšetřováním; účast místních sovětů i veřejnosti na prevenci zločinnosti, chuligánství, na prevenci krádeží osobního majetku; státní a společenská opatření proti zločinnosti mladistvých aj.

3. *Kniha Prevence zločinů a alkoholismu*. V uvedené knize jsou zkoumány úkoly a prostředky předcházení zločinům spojených s alkoholismem, vliv alkoholu na spáchání zločinů; soudní, administrativní, lékařská a společenská opatření; boj s alkoholismem a zločinností v předrevolučním Rusku i v současných kapitalistických státech.

4. *Sporník Zločinnost v kapitalistických státech po druhé světové válce* — základní statistické údaje o růstu zločinnosti, recidivy a dětské zločinnosti v hlavních kapitalistických státech.

5. K tisku je připravena monografie kandidáta právních věd A. Jakovleva *Otázky boje s recidivou zločinnosti*. Je v ní osvětlen problém recidivy jak ze sociologických, tak i z právních aspektů.

6. Dále monografie B. Boldyreva *Boj se zločinností mladistvých*. V této monografii jsou zevšeobecněny materiály o studiu boje proti zločinnosti mladistvých apod. Materiál z konkrétních sociologických výzkumů byl podkladem studie *Teoretické základy výzkumu a prevence zločinnosti*. Výsledky byly hodnoceny za účasti praktických a vědeckých pracovníků.

Nutno poznamenat, že v současné době organizace konkrétních sociologických výzkumů v oblasti výzkumu a prevence zločinnosti vstoupila do nové fáze. Nyní je vytvořen při Prokuratuře SSSR Vsesvazový vědeckovýzkumný ústav pro studium a prevenci zločinnosti. Ústav může bezpochyby řešit úkoly, které ukládá právní vědě program KSSS — konečné vymýcení zločinnosti v Sovětském svazu.

Vědeckovýzkumný a projektový ústav výstavby měst při Státním komitétu občanské výstavby a architektury „Gosstroja SSSR“ v tomto roce připravil monografii *Základy sovětské výstavby měst*. Cílem práce je vypracovat a konkretizovat sociální požadavky na výstavbu měst, určit principy sociální organizace města v etapě bu-

dování komunistické společnosti. Práce se opírá o komplexní výzkum výstavby měst a analýzy pokrokových tendencí a zákonitostí rozvoje měst.

Oddělení sociálních problémů výstavby měst zpracovává téma — *Sociální požadavky při plánování výstavby sovětského města*. V knize budou prozkoumány sociálně ekonomické předpoklady a zásady výstavby měst; sociální problémy a perspektivy rozvoje měst v SSSR; sociální požadavky na funkcionální organizaci města; architektonicko-prostorová organizace města. V současné době je dokončován komplexní výzkum životních podmínek a výsledků realizovaných projektů a výstavby nových sídlišť v Moskvě. Tentýž výzkum se provádí v Kijevě a Leningradě.

Oddělení sociálních problémů výstavby měst připravuje úvodní část — *Sociální požadavky funkcionální struktury nových měst* na téma — *Optimální velikost a struktura nových měst*, která je rozpracována komplexně. Dále jsou zde rozpracovány otázky: *Mimopracovní čas a volný čas pracujících* (podle materiálů získaných anketou) a *Specifická váha obyvatelstva zaměstnaného v odvětvích péče o kulturní a životní potřeby a bytového komunálního hospodářství*. Základním cílem této práce je prozkoumat, jak se formuje sociální struktura města v závislosti na specifické váze tohoto obyvatelstva.

K základním centrům sociologických výzkumů v SSSR patří v posledních letech Leningrad.

Konkrétní sociologické výzkumy při *leningradské universitě A. A. Ždanova* provádí řada laboratoří a vědeckých skupin. V současné době se na jejich bázi zakládá Institut sociálních výzkumů.

Laboratoř sociologických výzkumů je zaměřena především na sociální aspekty pracovní činnosti člověka.

Laboratoř sociální psychologie zkoumá hlavně vzájemné vztahy ve výrobních kolektivech a jejich vliv na pracovní aktivitu dělníků. Přední místo v práci laboratoře zaujímá metodologie a metodika sociálně psychologického výzkumu.

Laboratoř ekonomických výzkumů se na prvním místě zabývá „změnami v profesionálním rozdělení a obsahu práce pod vlivem technického pokroku v průmyslu“. Na tomto tématu laboratoř úzce spolupra-

cuje s příslušnými podniky v Leningradě.

Dále existuje *Sdružení pro studium společnosti a člověka* — vědecká organizace, která provádí komplexní sociální výzkumy. Zahrnuje výše jmenované laboratoře a laboratoř *inženýrské psychologie*; v současné době vede komplexní výzkum pracovní činnosti člověka. Se sdružením laboratoří sociologických výzkumů spolupracují mnozí vědečtí pracovníci a učitelé filosofické fakulty leningradské university.

Na sociologických výzkumech se podílejí studenti university. S jejich pomocí se provádějí výběrová šetření rozpočtu volného času pracujících; zkoumá se hnutí novátorů a zlepšovatelů; vliv povolání na všestranný rozvoj osobnosti; koná se sociologický průzkum na téma — etika kolektivní práce atd.

Ústav sociologických výzkumů, který se vytváří na podkladě uvedených laboratoří, bude napomáhat sjednocení vědeckých kádrů v Leningradě při řešení závažných problémů sociálního rozvoje.

Obširné sociologické výzkumy provádí i sociologická laboratoř při *filosofické fakultě Moskevské státní university V. M. Lomonosova*. Základní směry laboratoře: zkoumání vzájemných vztahů mezi dělnictvem a inteligencí, formování komunistických mravních vztahů, otázky výchovné práce, proces další demokratizace sovětů atd.

V současné době je věnováno význačné místo výzkumu „potřeby práce“ u pracovníků v závodech na výrobu soustruhů v Moskvě. Předpokládá se, že výzkumem řady objektivních i subjektivních ukazatelů bude možno určit maximální, střední a minimální stupeň potřeby práce. Srovnáme-li tyto údaje s různými charakteristikami pracujících (podle věku, pohlaví, délky zaměstnání, kvalifikace, vzdělání, stranickosti, původu, materiálních poměrů aj.), lze předpokládat, že získáme zevšeobecněný komplex vlastností, jež odpovídají lepším, středním i horším pracovníkům. Vytvoření zevšeobecněného typu (modelu) dělníka s maximálně rozvinutou potřebou práce usnadní řešení řady otázek ideově výchovné práce, pomůže stranickým organizacím podniků v jejich boji za zvýšení produktivity práce.

Značnou pozornost věnují pracovníci laboratoře kritice soudobé buržoazní (zvláště empirické) sociologie. V tomto oboru pra-

cuji profesori D. D. Česnokov a F. N. Momdžan, docent G. M. Andrejeva aj.

Při budování komunismu má stále větší význam ideologická práce a komunistická výchova pracujících. Proto jsou aktuální výzkumy zákonů formování společenského vědomí u různých sociálních skupin, vrstev a tříd socialistické společnosti a také určení struktury společenského vědomí jako celku.

Základní problémy, jimiž se zabývají *sovětští sociální psychologové*, zahrnují teorii sociální psychologie, určení předmětu, základní úkoly a vývojové cesty sociální psychologie jako vědy, dějiny sociální psychologie v SSSR, metodologii, metodiky i techniky konkrétního sociálně psychologického výzkumu, jakož i organizaci sociálně psychologických i sociologických výzkumů.

Způsobu života a rozvoji osobnosti v době budování komunismu je věnována hlavní činnost laboratorů sociálních výzkumů při *katedře dialektického a historického materialismu státní kijeverské university* T. G. Ševčenka, nositelky řádu Lenina. Studie se vliv práce na formování komunistického uvědomění, jakož i vliv kolektivu na utváření nového člověka, jeho chování v práci i způsobu života.

Jedním z nejserioznějších a zároveň masových výzkumů této laboratoře bylo studium týdenního časového rozpočtu pracujících Kijeva ve třech základních podnicích. Zvláštní pozornost byla věnována průzkumu volného času, který nejen sám o sobě, ale i jeho racionální využití přispívá do značné míry kulturnímu a duševnímu rozvoji osobnosti. Závěry byly uveřejněny v časopise „Filosofické vědy“ (č. 1, 1963) v článku *Metodika a některé výsledky konkrétního sociálního výzkumu časového rozpočtu pracujících*.

V současné době pracovníci laboratoře věnují značnou pozornost vzrůstající úloze společnosti při řešení otázek státních, kulturních, životních apod. Zkoumá se práce různých komisí při okresních výkonných výborech, školách, domovních správách atd., jakož i jejich vliv na vytváření komunistického způsobu života a všestranný rozvoj osobnosti.

Laboratoř navazuje a udržuje styky se všemi sociálně ekonomickými katedrami university. Tato spolupráce přímo na universitě, jakož i se společenskými organiza-

cemi města, umožňuje zahrnout do výzkumu hlouběji a plněji všechny stránky způsobu života sovětského lidu, zobrazit obrovské změny, které se děly a dějí v uvědomění a chování lidí, ve výrobě, v kolektivu i v rodině.

Metodologickými a metodickými otázkami sociálních výzkumů, aplikací statistických a matematických metod, využitím elektronkových počítačích strojů zabývá se *sociologická skupina ekonomické laboratoře Novosibiřské státní university*. Skupina připravila programy pro statistická seskupení a taktéž program pro korelaci. Podle těchto programů byl v r. 1962 z materiálu získaného sociologickým výzkumem poprvé proveden korelační rozbor (korelace tříd) faktorů, určujících volbu povolání. V současné době skupina zakončuje přípravu kolektivní studie *Modelování v sociologických výzkumech*. Na práci o použití statistických a matematických metod v sociálním výzkumu se aktivně podílí laboratoř ekonomických výzkumů z Ústavu ekonomiky – sibiřského oddělení Akademie věd SSSR.

Sociální a sociologické výzkumy zaujmají jedno z důležitých míst při řešení teoretických i praktických otázek komunistického budování i v *Běloruské SSR*.

V Běloruské republice zabývají se sociálními výzkumy *Filosofický ústav AV SSSR* a *katedra dialektického a historického materialismu*, spojená katedra filosofie a politické ekonomie klíčových vysokých škol. V letech 1956–1964 publikoval ústav přes 60 monografií, brožur a vědeckých článků. *Filosofický ústav AV BSSR* vydal monografii *O formování a rozvoji běloruského národa za socialismu*. Na obšířném faktickém materiálu jsou ukázány historické změny v ekonomickém, sociálně politickém i duchovním životě běloruského lidu.

Výsledky dalšího sociálního výzkumu jsou zpracovány v monografii *Rozvoj běloruské socialistické kultury*. V knize je popsána a analyzována kulturní revoluce a její zvláštnosti v Bělorusku.

V současné době se zakončuje kolektivní monografie *Od socialismu ke komunismu*, jejíž přípravy se zúčastnili vědečtí pracovníci filosofického a ekonomického ústavu AV BSSR, vysokoškolské pracovníci Běloruské státní university, Polytechnického ústavu a i jiných vysokých škol.

Kolektiv vědeckých pracovníků Filosofického ústavu AV BSSR vypracovává téma: *Sociální složení sovětské společnosti v období budování komunismu*. Úkolem je: analýzou rozsáhlého materiálu o životě BSSR teoreticky zdůvodnit nejdůležitější tendence a změny sociální struktury sovětské společnosti, ukázat novou sociální tvářnost dnešní dělnické třídy, kolchozního rolnictva a inteligence.

Dále je zakončena příprava monografie *Změna sociálního postavení dělnické třídy Běloruska v etapě budování socialismu a komunismu*. Přípravuje se monografie *Budování komunismu a sociální změny kolchozního rolnictva Běloruska*. Předmět a cíl studia jsou již dány, vypracovává se metodika provádění sociologických výzkumů různých rajónů a oblastí republiky.

V rámci daného článku lze těžko uvést všechna střediska sociologických výzkumů v zemi i jejich problematiku. Jsou uvedena jen ta hlavní. Sociální a konkrétní sociologické výzkumy se mimo to provádějí také v Uralském polytechnickém ústavu S. M. Kirova, na Sverdlovské státní universitě, v Gruzínské SSR, v Litevské SSR a v jiných republikách. Toto je dáno tím, že jedině na základě dialekticko-materialistické metody a všestranných sociálních a sociologických výzkumů lze provést opravdové vědecké rozpracování aktuálních problémů společenského rozvoje. Sovětští sociologové, vyzbrojeni těmito metodami, přispívají tak k budování komunistické společnosti.

Zahraniční vědecké styky sovětských sociologů

Mezinárodní styky sovětských sociologů se v poslední době značně rozšířily. Toto se vysvětluje především vzrůstajícím zájmem ciziny o vědecké výzkumy sovětských sociologů, kteří úspěšně řeší problémy teoretického a praktického rozpracování konkrétních otázek budování komunistické společnosti v naší zemi. Rozšíření vědeckých styků sovětských sociologů souvisí s objektivním rozvojem a upevněním světové socialistické soustavy, i s tím, že socialističtí vědci se společně zabývají celou řadou nejdůležitějších otázek současnosti.

Určité kruhy kapitalistického světa se snaží zmenšit úspěchy sovětských sociologů, avšak nejsou s to potlačit narůstající náklonnost všech pokrokových lidí k ide-

ám marxismu-leninismu celkově, a zejména pak k progresivní sovětské sociologii. O vzrůstajícím zájmu o marxisticko-leninskou filosofii mezi vědci a širokým okruhem inteligence svědčí skutečnost, že řada prací a statí sovětských filosofů a sociologů, vydaných v SSSR, je překládána do mnoha cizích jazyků a publikována v zahraničním tisku.

Výměna zkušeností, realizovaná v posledních letech mezi sociology socialistického tábora, přispěla především k dalšímu upevnění a rozšíření vědeckých styků a k výměně zkušeností z oblasti sociologie. Vzájemné přátelství umožnilo provést řadu konkrétních opatření pokud jde o přípravu vědeckých prací, jejich posouzení, recenze atd.

Díky tomu se stala koordinace vzájemného úsilí při vypracování základních problémů současnosti účinnější a plánovitější. Sociologové ze socialistického tábora informovali jeden druhého o výsledcích vědeckých výzkumů a vyměňovali si navzájem svoje publikace.

Filosofický ústav AV SSSR a Sovětskou sociologickou společnost navštívilo jen v r. 1964 přes 30 vědeckých pracovníků ze socialistických států. Většina z nich projevila zájem o výsledky sociologických výzkumů prováděných v SSSR. Úzká vědecká spolupráce byla vytvořena mezi sovětskými vědci a polskými sociology. Skupina polských sociologů v čele s akademikem A. Staffem, která navštívila Filosofický ústav AV SSSR, uskutečnila obsáhlý program kritického zhodnocení metodologie konkrétních sociologických výzkumů. Sovětští a polští sociologové si vyměnili své zkušenosti s prováděním konkrétních sociologických výzkumů. Polskou lidovou republiku na oplátku navštívila skupina sovětských sociologů v čele s ředitelem Filosofického ústavu AV SSSR akademikem F. V. Konstantinovem.

Při tomto setkání byla posouzena řada teoretických sociologických problémů, spojených s metodikou výzkumu nových forem práce i způsobu života, s výzkumem utváření a vývoje nového člověka, otázky tvoření veřejného mínění atd. Došlo k dohodě o přípravě sovětsko-polské práce *Sociální otázky industrializace a socialistické výroby*. V současné době byl schválen pracovní plán a vědci přistoupili k výzkumům podle jednotného programu. Před-

pokládá se, že studie bude publikována v SSSR i Polsku — a to v každé z těchto zemí vlastním vydáním.

Filosofický ústav AV SSSR navštívili také — k projednání otázek konkrétních sociologických výzkumů — vědečtí pracovníci z Maďarska, Rumunska, ČSSR a NDR.

Perspektivní plán mezinárodní vědecké spolupráce Filosofického ústavu AV SSSR a Sovětské sociologické společnosti předvídá na léta 1964–1966 další rozvoj a upevnění vědeckých styků vědců ze zemí socialistického tábora.

V posledních letech zúčastňovali se sověští sociologové aktivně mezinárodních kongresů, konferencí a symposií.

Důležité místo v činnosti sovětských sociologů zaujal v tomto smyslu V. *Mezinárodní sociologický kongres*, uskutečněný v září 1962 ve Washingtonu. O výsledcích tohoto kongresu a úspěchu delegace sovětských sociologů se už mnoho psalo v našem tisku. V r. 1964 vyšla ve vydavatelství „Nauka“ kniha shrnující výsledky tohoto kongresu pod názvem *Marxistická a buržoazní sociologie dnes*.

Sověští sociologové získávají každým rokem více možností aktivně vystupovat na mezinárodním fóru.

O růstu autority marxisticko-leninského světového názoru mezi širokými kruhy inteligence kapitalistických států a o úspěšných vystoupeních sovětských delegací za hranicemi svědčí např. ta skutečnost, že poprvé v dějinách byl na V. sociologickém kongresu do výkonného výboru Mezinárodní sociologické asociace (MSA) zvolen také zástupce Sovětského svazu — akademik F. V. Konstantinov.

Sověští vědci se aktivně podíleli i na přípravě dalšího kongresu. To umožnilo, nhlleď na překážky, ovlivnit do určité míry výběr témat, vytvoření pracovních skupin atd. Koncem února 1965 konala se v Ženevě porada programového výboru MSA o přípravě VI. *Mezinárodního sociologického kongresu*. Bylo rozhodnuto uskutečnit další sociologický kongres ve dnech 4.–11. září v Evianu (Francie). Pro plenární zasedání byla schválena tato základní témata: 1. *Jednota a rozdílnost v sociologii* a 2. *Sociologie mezinárodních vztahů*.

Předpokládá se, že do prvního tématu bude zahrnuta nejen jednota a rozdílnost mezi různými sociologickými školami, ale hlavně jednota a rozdílnost při zkoumání

problémů člověka různými odvětvími sociálních věd. V souvislosti s tím byly pro první téma určeny tyto pracovní skupiny: 1. Celkový mechanismus přístupu ke zkoumání člověka. 2. Etnologie a sociologie. 3. Obraz člověka ve společenských vědách. 4. Ideologie a sociologie. 5. Společné cíle a národní školy. 6. Sociologie a ekonomická věda. 7. Objektivnost výzkumných metod. Předběžně byli posouzeni kandidáti na předsedy daných pracovních skupin, jakož i tematika event. referátů na plenárních zasedáních kongresu.

Druhé téma plenárního zasedání — *Sociologie mezinárodních vztahů* — bude projednáno v sedmi pracovních skupinách: 1. Podstata problému. 2. Strategické myšlení v sociálním životě. 3. Sociálně psychologický výzkum konfliktů. 4. Nové národy. 5. Sociologie mezinárodních organizací. 6. Sociální třídy a mezinárodní život. 7. Vojenské organizace a militarismus.

V průběhu kongresu bude pořádána panelová diskuse, a to na tato témata: mezinárodní výzkumy (předseda: S. Rokkan — Norsko); sociologie vzdělání a vývoje (předseda Pirs — USA); problémy dokumentace v sociologii (předseda J. Mayer — Francie); výuka sociologie (předseda R. König — NSR). Navíc budou na VI. kongresu uskutečněna zasedání 12 výzkumných výborů MSA.

Předpokládá se, že výsledky práce kongresu budou publikovány ve 4 dílech, přičemž 1. díl bude vydán již k zahájení kongresu. Má obsahovat hlavní referáty všech plenárních zasedání. Pracovním jazykem bude angličtina a francouzština. V průběhu kongresu má být organizována výstava knih z oboru sociologie.

Sovětská sociologická společnost přistupuje t. č. k přípravě referátů na VI. mezinárodní sociologický kongres. Sověští vědci vystoupí nejen s hlavními referáty na témata plenárních zasedání, ale zúčastní se aktivně takřka všech pracovních konferencí, panelové diskuse i práce ve výzkumných výborech.

Tematika nastávajícího mezinárodního sociologického kongresu skýtá možnost všestranně vysvětlit velké sociální problémy současnosti. Jsou dány všechny předpoklady pro to, aby tvůrčí spolupráce vědců-sociologů socialistických zemí upevnila pozice marxisticko-leninské vědy i na mezinárodním fóru.